

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА
КАФЕДРА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПАТЕНТНОЇ ЮСТИЦІЇ

ШЕРЕШЕВСЬКІ ЦИВІЛІСТИЧНІ ЧИТАННЯ: ЗАХИСТ ПРАВ ПРИВАТНОЇ ОСОБИ В УМОВАХ ВІЙНИ

*МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції*

*Одеса,
3 грудня 2025 року*

Одеса
Фенікс
2025

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора *Є. Харитонова*

Упорядники-укладачі:

Давидова Ірина Віталівна – д.ю.н., проф. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», проф.;
Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Павлова Вікторія Георгіївна – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Лешикова Єлизавета Сергіївна – лаборант кафедри цивільного права НУ «ОЮА».

Організаційний комітет Всеукраїнської наукової конференції:

Харитонов Євген Олегович – д.ю.н., завідувач кафедри цивільного права НУ «ОЮА», член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України, проф.;
Давидова Ірина Віталівна – д.ю.н., проф. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», проф.;
Зубар Володимир Михайлович – к.ю.н., проф. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Кривенко Юлія Василівна – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Павлова Вікторія Георгіївна – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Матійко Микола Володимирович – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Лешикова Єлизавета Сергіївна – лаборант кафедри цивільного права НУ «ОЮА».

Матеріали видано в авторській редакції.

Повну відповідальність за достовірність і якість поданого матеріалу несуть учасники Всеукраїнської наукової конференції та їхні наукові керівники, які рекомендували ці матеріали до друку.

III 49 **Шерешевські цивілістичні читання: захист прав приватної особи в умовах війни** : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 3 груд. 2025 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. Є. Харитонова ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2025. – 250 с. – Режим доступу: ...
ISBN 978-617-8763-00-8

Збірник містить результати наукових досліджень, присвячених питанням захисту прав приватної особи. У виданні представлено актуальні теоретичні та прикладні напрацювання, що висвітлюють питання окремих аспектів захисту прав приватної особи, удосконалення механізму правового регулювання, створення нових правових інститутів, доповнення чинних нормативно-правових актів, що своєю чергою додатково актуалізує оновлення цивільного законодавства на підґрунті загального концепту приватного права.

Збірник адресовано студентам, викладачам, науковцям і всім, хто цікавиться теорією, практикою, історією та перспективами розвитку правової науки.

УДК 347.1/7

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
<i>Аврамова Ольга Євгенівна</i> ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ВИСЕЛЕННІ В УМОВАХ ВІЙНИ	9
<i>Адамова Олена Семенівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ В УМОВАХ ЦИВІЛЬНОГО ШЛЮБУ: УМОВИ ВОЄННОГО ЧАСУ	13
<i>Бабич Ірина Григорівна</i> ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ У СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	16
<i>Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна</i> НЕЛЕГАЛЬНІ КРЕДИТОРИ ЯК ЗАГРОЗА БЕЗПЕЦІ ОНЛАЙН-КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН	20
<i>Білошкурський Микола Миколайович</i> ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ У ПОРЯДКУ П. 1-1 Ч. 1 СТ. 4 ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО САНКЦІЇ» У КОНТЕКСТІ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ОСОБИ НА МИРНЕ ВОЛОДІННЯ МАЙНОМ	22
<i>Бойко Кароліна Романівна</i> КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	28
<i>Боярчук Михайло Вікторович</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	32
<i>Булеца Сібілла Богданівна</i> ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ	35
<i>Василевська Надія Станіславівна</i> ПРАВО НА БІОЛОГІЧНЕ БАТЬКІВСТВО/МАТЕРИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	40
<i>Ващак Владислав Анатолійович</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПРИ УКЛАДЕННІ ЕЛЕКТРОННИХ КРЕДИТНИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	44
<i>Галунова Лариса Ігорівна, Мартинюк Іван Вікторович</i> МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ БАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ У КОНФЛІКТАХ ЩОДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	48
<i>Глиняна Катерина Михайлівна</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ	52

ПРАВО НА БІОЛОГІЧНЕ БАТЬКІВСТВО/МАТЕРИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на батьківство та материнство є природним і невід’ємним правом особи – як чоловіка, так і жінки – стати батьком або матір’ю дитини та здійснювати щодо неї відповідні права й обов’язки. Це право виступає важливою юридичною гарантією свободи прийняття рішень у ключових питаннях сімейного життя. Реалізувати право стати батьком (матір’ю) особа може природним шляхом: зачати і народити дитину, за допомогою соціального батьківства, або ж із використанням методів репродуктивної медицини, які застосовуються для лікування безпліддя. Еволюція правового регулювання права на батьківство та материнство є безперервним процесом, зумовленим трансформацією суспільного ставлення до інституту шлюбу, визнанням рівності прав осіб незалежно від їхньої сексуальної орієнтації, а також активним розвитком репродуктивних технологій, що потребує належної імплементації на законодавчому рівні. Традиційно визначення саме батьківства в сімейному праві України значною мірою залежить від сімейного стану матері дитини. Сімейне законодавство виходить із презумпції батьківства чоловіка матері дитини. Реалізація права на батьківство після смерті одного з подружжя, або поза шлюбом, в результаті використання методів допоміжних репродуктивних технологій видозмінюється та потребує докладнішого вивчення, при чому батьківство ми розглядаємо як право бути батьками як чоловіком так і жінкою.

Відтворення (репродукція) людини є одним із фундаментальних чинників існування людства. Розвиток науково-технічного прогресу зумовив появу допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ), застосування яких істотно трансформувало процес зачаття та народження дитини, водночас породивши нові проблеми правового регулювання зазначених процесів. Сучасні репродуктивні технології, зокрема, створюють можливість відтермінування реалізації батьківства (відкладене батьківство), а також збереження біологічного матеріалу особи у зв’язку з такими обставинами, як тяжка хвороба або воєнні дії (кріоконсервація). Правове регулювання ДРТ в Україні має

фрагментарний характер. Незважаючи на наявність окремих законодавчих ініціатив, спеціальний закон, який би комплексно врегулював питання застосування ДРТ, в Україні досі не ухвалено. Наразі правове регулювання у цій сфері здійснюється низкою нормативно-правових актів, зокрема: Цивільним кодексом України (ч. 7 ст. 281, ст. 284–286, ст. 290) [1]; Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (ст. 48) [2]; Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» [3]; Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2025 році» [4]. Серед переліку законодавчо визначених методів ДРТ, які дозволяють відтермінувати батьківство в зв'язку з загрозами військового стану, станом здоров'я, потенційною небезпекою, слід виділити кріоконсервацію та донацію ооцитів, сперматозоїдів та ембріонів. Відкладене батьківство є усвідомленим рішенням особи щодо перенесення народження дитини на пізніший період життя, що нерідко реалізується із застосуванням сучасних допоміжних репродуктивних технологій, зокрема кріоконсервації репродуктивних клітин. Окрім воєнних ризиків, такий підхід зумовлений прагненням до професійної самореалізації, здобуття освіти, досягнення фінансової стабільності або очікуванням на відповідного партнера. Використання кріоконсервації дозволяє зберегти репродуктивний потенціал у молодому віці, коли якість ооцитів є найвищою, з метою їх подальшого застосування для зачаття дитини шляхом екстракорпорального запліднення. Для військовослужбовців та осіб, які здійснюють захист України в умовах воєнного стану, діє спеціальне законодавче регулювання, що передбачає безоплатне збереження репродуктивних клітин з метою охорони та збереження генофонду нації. Таке регулювання охоплює можливість кріоконсервації репродуктивних клітин, а також право на їх використання, зокрема й у разі загибелі військовослужбовця. Право на безоплатне (за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті) отримання медичної послуги, пов'язаної із забезпеченням реалізації їхнього права на біологічне батьківство (материнство), зокрема на здійснення забору, кріоконсервації та зберігання їхніх репродуктивних клітин на випадок втрати репродуктивної функції при виконанні обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства, мають:

військовослужбовці Збройних Сил України та інших військових формувань підзвітних Міністерства оборони України; поліцейські, які беруть безпосередню участь у бойових діях; особи рядового і начальницького складу Державної служби України з надзвичайних ситуацій та інші. Дані послуги надають відповідні заклади охорони здоров'я, які має договір із Національною Службою Здоров'я України (НСЗУ) за рахунок бюджетних асигнувань. Суспільного резонансу набули питання утилізації репродуктивних клітин, особливо ембріонів, після смерті військовослужбовців. Під тиском громадськості правові положення були змінені: «У разі загибелі (смерті) або оголошення судом померлим в установленому порядку військовослужбовця, особи рядового, начальницького складу та поліцейського, репродуктивні клітини якого зберігаються, їх безоплатне зберігання здійснюється протягом трьох років з дати смерті такої особи або оголошення судом її померлою» [5]. Після визначеного строку подальше зберігання таких клітин може бути продовжене за рахунок іншої особи, визначеної у заповіті військовослужбовця, особи рядового, начальницького складу та поліцейського щодо власних репродуктивних клітин, а у разі відсутності заповіту, за бажанням другого з подружжя або особи, з якою загиблий (померлий) військовослужбовець, особа рядового, начальницького складу та поліцейський проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою. Постмортальна репродукція, яка раніше розумілася виключно як народження дитини після смерті одного з батьків, у сучасних умовах охоплює також можливість зачаття дитини після смерті одного з батьків або обох батьків. Збереження та умови розпорядження ембріонами після смерті особи залишились поза правового регулювання. Назагал відсутні відповіді на ряд ключових питань щодо правового статусу репродуктивних клітин та ембріонів, не визначено форму розпорядження особи, згідно з яким вона дозволить використати репродуктивні клітини особливо ембріони після смерті, не визначено коло осіб, які матимуть доступ до репродуктивних клітин після смерті особи, не визначено питання спадкування дітьми, народженими після спливу зазначених в законодавстві десяти місяців після смерті особи. Такий правовий вакуум дає широкі можливості для судових прецедентів, подекуди в розріз з усталеною правовою парадигмою. У контексті зазначених тенденцій значного обговорення набуло рішення Центрального районного суду міста Дніпра від 8 вересня 2025 року у цивільній справі

№ 203/4924/23 [6], яким суд зобов'язав жінку передати батькам свого померлого чоловіка три ембріони, створені за життя подружжя з метою реалізації їхнього права на батьківство з використанням методу сурогатного материнства.

На сучасному етапі держави обирають різні підходи до правового регулювання використання репродуктивних технологій. На міжнародному рівні відсутні універсальні конвенційні норми, які б комплексно врегульовували відповідні питання. Така ситуація є об'єктивною, оскільки застосування репродуктивних технологій породжує не лише правові, а й складні морально-етичні дилеми, що не піддаються однозначному вирішенню. Водночас за будь-яких обставин держава має забезпечувати належний захист прав батьків та пріоритет найкращих інтересів дитини, особливо під час військових подій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435- IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2802-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
3. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 9 вересня 2013 року № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>
4. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2025 році. Постановою Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2024 року № 1503. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1503-2024-%D0%BF#Text>
5. Про затвердження Порядку здійснення забору, кріоконсервації та зберігання репродуктивних клітин військовослужбовців та інших осіб на випадок втрати репродуктивної функції під час виконання обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2025 року № 78. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-2025-%D0%BF#Text>
6. Рішення Центрального районного суду м. Дніпра від 08 вересня 2025 року у справі 203/4924/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130344534>.